

Nr 25.

Ankom till riksdagens kansli den 29 april 1944 kl. 1 em.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 9 januari 1940 (nr 3) om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m.

Genom en den 25 februari 1944 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 110, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t under återopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga följande vid propositionen fogade förslag till

L a g

angående fortsatt giltighet av lagen den 9 januari 1940 (nr 3) om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m.

Härigenom förordnas, att lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m.¹, vilken enligt lag den 4 juni 1943 (nr 280) gäller till och med den 30 juni 1944, skall äga fortsatt giltighet till och med den 30 juni 1945; dock att från och med den 1 juli 1944 4 § i lagen skall hava följande ändrade lydelse.

4 §.

Åtgärd, varom — — — avsedda ändamålet.

Har förordnande — — — upphäva detsamma.

Då någon med stöd av 3 § kvarhållits mer än fem dygn, skall anmälan därom ofördröjligen göras hos justitiekanslern. Har den misstänkte ej inom femton dagar från första dagen av kvarhållandet förklarats häktad, skall han frigivas, där ej justitiekanslern medger, att han må kvarhållas under viss ytterligare tid, högst femton dagar.

Lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m. gäller enligt lag den 4 juni 1943 (nr 280) till utgången av juni 1944. Ändringar i lagen ha vidtagits dels genom lag den 13 december 1940 (nr 997), dels genom lag den 21 mars 1941 (nr 157) och dels genom nyssnämnda lag den 4 juni 1943.

I anledning av lagen ha vissa tillämpningsföreskrifter utfärdats. De nu gällande innefattas i en kungörelse av den 21 mars 1941 (nr 158).

¹ Senaste lydelse av 2 §, se 1941:157, och av 4 §, se 1943:280.

Tvångsmedelslagen har föranletts av att det i ett allvarligt tidsläge befunnits vara av särskild vikt att kunna hindra och uppdaga åtgärder, vilka kunna skada rikets försvar eller folkförsörjning eller dess vänskapliga förbindelser med annan stat. För att tillgodose detta syfte ha vissa polis- och därmed jämställda myndigheter utrustats med särskilda befogenheter.

Lagen är i likhet med ett flertal andra tidsbegränsade författningar av beredskapslagstiftnings karaktär så uppbyggd att dess huvudbestämmelser (2—6 §§) skola äga tillämpning först sedan Kungl. Maj:t förordnat därom. Sådant förordnande må meddelas endast vid krig eller krigsfara eller eljest under utomordentliga av krig föranledda förhållanden. Samtidigt med lagens utfärdande meddelade Kungl. Maj:t genom kungörelse (nr 4) dylikt förordnande.

Befogenhet att föranstalta om de åtgärder som avses i lagen tillkommer länsstyrelse, landsfogde och polismästare samt i Stockholm dessutom förste stadsfiskalen och den polisintendent som är chef för kriminalavdelningen. Kungl. Maj:t kan emellertid uppdraga beslutanderätten i nu förevarande fall åt ämbets- eller tjänsteman som kan anses jämställd med de befattningshavare inom åklagare- och polisväsendet som nyss nämnts. Även underordnade befattningshavare äro, i den mån Konungen förordnat därom, berättigade att, då dröjsmål kan medföra fara, besluta om användning av ifrågasvarande tvångsmedel. I sistnämnda fall skall dock anmälan om beslutet så fort ske kan göras hos högre myndighet, som snarast möjligt har att pröva om åtgärden skall bestå (5 §).

De i lagen angivna tvångsmedlen få tillgripas i den mån så finnes erforderligt för att hindra eller uppdaga brott mot 8 kap. strafflagen eller sådana brott mot 19 kap. samma lag, vilka kunna skada rikets försvar eller folkförsörjning eller dess vänskapliga förbindelser med främmande makt, eller brott mot lagen den 13 december 1940 om straff för sabotage. De få emellertid även användas i den mån det är nödvändigt för att hindra, att förhållande, vars meddelande till främmande makt kan föranleda skada som nyss nämnts, kommer till obehörigs kännedom eller för att vinna utredning om obehörigt utforskande av sådant förhållande eller om överbringande till obehörig av meddelande därom.

Under nu angivna förutsättningar kan beslut meddelas om beslag, skingringsförbud samt hus- och kroppsrensningen. Vidare kan beslutas, att expediering av post-, telegraf-, järnvägs- eller annan försändelse skall inställas eller fördröjas eller försändelsens innehåll granskas och censureras samt att expediering av telefonsamtal skall inställas eller fördröjas eller samtal avlyssnas eller telefonapparat för viss tid eller tills vidare skall avstängas för samtal, så ock att uppgift skall lämnas från telefonanstalt å utväxlade eller beställda samtal (2 §).

Lagen bereder även möjlighet att gripa och kvarhålla personer, vilka misstänkas för att förbereda, utöva eller främja sådan verksamhet mot vilken lagen riktar sig (3 §).

För att inskräpa vikten av att den enskildes intressen icke utsättas för

större intrång än förhållandena föranleda har uttryckligen stadgats (4 §), att åtgärd som beslutats med stöd av lagen icke får upprätthållas längre än som erfordras för att vinna det med åtgärden avsedda ändamålet. Lagen innehåller även vissa andra kontrollföreskrifter, vilka vid flera tillfällen skärpts eller kompletterats.

I fråga om förfarandet vid beslag och skingringsförbud samt hus- och kroppsrensningen, som kan komma att äga rum med stöd av lagstiftningen, skola flertalet bestämmelser i den för vanliga förhållanden avsedda lagen den 12 maj 1933 om vissa tvångsmedel i brottmål äga motsvarande tillämpning. Detta innebär bland annat, att om brott som föranlett beslag eller skingringsförbud ej åtalas inom en månad från åtgärdens verkställande, beslaget eller skingringsförbudet skall hävas, såvida ej länsstyrelsen eller, efter bemyndigande av Konungen, annan myndighet medgivit att åtgärden får bestå under viss ytterligare tid.

I samband med den senaste prolongeringen av tvångsmedelslagen infördes i 4 § bestämmelser rörande ökad kontroll å förordnanden om granskning av postförsändelser eller om avlyssnande av telefonsamtal. Har dylikt beslut meddelats, skall sålunda numera anmälan därom med angivande av skälen för beslutet utan dröjsmål göras hos justitiekanslern, som har att upphäva detsamma om han finner att det icke bör äga bestånd. Enligt tillämpningsföreskrifterna får vad som inhämtats genom granskning av försändelse eller av uppteckning av eller uppgift å telefonsamtal eller genom avlyssnande av sådant samtal icke yppas i vidare mån än som erfordras för att vinna det med undersökningen avsedda ändamålet. Den som bryter häremot straffas med dagsböter eller fängelse.

Enligt ursprungliga lydelsen av 4 § i lagen skulle kvarhållen person, om han ej inom trettio dagar förklarats häktad, frigivas, såvida ej justitiekanslern medgivit att han finge kvarhållas under viss ytterligare tid, högst trettio dagar. I samband med lagens prolongering den 21 mars 1941 skärptes denna bestämmelse. Ändringen innebar, att den tid kvarhållande finge ske utan medgivande av justitiekanslern förkortades till femton dagar samt att justitiekanslern skulle äga giva tillstånd till fortsatt kvarhållande under högst femton dagar varje gång sådant tillstånd hos honom begärdes. Den sammanlagda längsta tiden för kvarhållande, sextio dagar, ansågs böra bibehållas.

I fråga om person, som gripits eller kvarhållits med stöd av tvångsmedelslagen, skall vad i 19 § 29. promulgationsförordningen till allmänna strafflagen är stadgat angående anhållen person äga motsvarande tillämpning. Enligt tillämpningsföreskrifterna till lagen åligger det de beslutande myndigheterna att föra noggranna anteckningar angående de personer, som kvarhållas med stöd av lagen, med angivande av den tidpunkt då sådan person gripits samt frigivits eller häktats. Framställning till justitiekanslern om fortsatt förvar bör göras så snart det kan förutses att dylikt kvarhållande erfordras. Vid framställningen skall fogas redogörelse för vad huvudsakligen förekommit i ärendet med angivande av skälen för kvarhållandet. Då person, som hållits i

förvar mer än femton dagar, frigives eller häktas, skall underrättelse därom ofördröjligen lämnas justitiekanslern.

I propositionen anför *föredragande departementschefen, statsrådet Bergquist*, följande:

»Tvångsmedelslagen, som är tillämplig vid krig eller krigsfara eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden, har föranletts av behovet att i ett dylikt allvarligt läge bereda ökat skydd för rikets försvar, folkförsörjning och vänskapliga förbindelser med annan stat. Lagen har under de år den gällt också visat sig vara av stor betydelse vid bekämpandet av spioneri och annan landsskadlig verksamhet.

Det är uppenbarligen synnerligen angeläget att denna undantagslagstiftning med dess långt gående ingrepp i de medborgerliga rättigheterna upphäves så snart möjlighet därtill finnes. Lagen torde dock alltjämt icke kunna undvaras. Med hänsyn till den stora betydelsen av att ej mera vittgående ingripanden må äga rum än som äro oundgängligen nödvändiga har jag emellertid låtit undersöka, i vad mån det låter sig göra att i särskilda hänseenden inskränka de befogenheter varom stadgas i lagen. Härvid har framgått, att en begränsning synes kunna ske av tiden för kvarhållande av misstänkt person.

Enligt 4 § i lagen är längsta tiden för kvarhållande sextio dagar. Enligt vad jag inhämtat har under de två senaste åren endast i ett fall inträffat att någon kvarhållits mer än 30 dagar. I allmänhet har tiden varit jämförelsevis kort. Framställningar till justitiekanslern om tillstånd att kvarhålla någon utöver 15 dagar gjordes under år 1942 beträffande 43 personer, under år 1943 allenast beträffande en person. Även om sålunda den nu medgivna tiden för kvarhållande i praxis ej ens tillnärmelsevis utnyttjas, synes det mig angeläget, att den längsta tid, som någon med justitiekanslerns medgivande må kvarhållas enligt lagen, väsentligt förkortas. Det synes dock ej tillrådligt att sätta den sammanlagda tid, som någon må hållas i förvar, kortare än till 30 dagar. Såsom förut nämnts fordras justitiekanslerns tillstånd för kvarhållande längre än 15 dagar, och sådant tillstånd kommer givetvis att lämnas endast då omständigheterna göra det nödvändigt.

Rätten att kvarhålla personer, vilka misstänkas för brott, är under normala förhållanden mycket begränsad i vårt land. Enligt 19 § 12. strafflagens promulgationsförordning skall nämligen en anhållen person lösgrivas inom 24 timmar, såframt han icke förklaras häktad. Under särskilda omständigheter kan denna tidsfrist förlängas, dock högst med fyra dygn. Längsta tiden för kvarhållande utan att häktning sker är sålunda enligt nämnda förordning fem dygn.

Det synes ur rättssäkerhetssynpunkt vara önskvärt att justitiekanslern snarast möjligt erhåller kännedom om de fall, då personer med stöd av tvångsmedelslagen hållas i förvar längre tid än som enligt strafflagens promulgationsförordning är medgiven i fråga om anhållna personer. Med hän-

syn härtill bör i lagens 4 § upptagas ett stadgande att, då någon med stöd av 3 § i lagen kvarhållits mer än fem dygn, anmälan därom skall ofördröjligen göras hos justitiekanslern. En dylik anmälningsskyldighet synes ägnad att befrämja ökad varsamhet vid lagens tillämpning.

I övrigt har jag icke funnit möjligt att nu begränsa de befogenheter som tvångsmedelslagen innehåller. Den tillsyn som justitiekanslern utövar å tillämpningen är ägnad att motverka missbruk. Av vikt är att i olika sammanhang hos de tillämpande organen inskräpes vikten av att nämnda befogenheter ej utnyttjas utan vägande skäl.

Tvångsmedelslagens giltighetstid torde, med nyss angivna ändringar i 4 §, böra förlängas till och med den 30 juni 1945.»

Lagrådet har lämnat det upprättade lagförslaget utan erinran.

Utskottet.

Lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m. har tillkommit i ändamål att under en för rikets säkerhet särskilt farofylld tid förläna myndigheterna ökade möjligheter att ingripa mot spioneri och andra samhällsfarliga brott. Lagen har också visat sig vara av betydelse för ett effektivt bekämpande av dylik brottslighet och kan på grund av alltjämt rådande förhållanden svårligen undvaras. Utskottet har sålunda icke något att erinra mot att ifrågavarande lagstiftning erhåller förlängd giltighet under ytterligare ett år. Det är emellertid, såsom departementschefen uttalat, uppenbarligen synnerligen angeläget att denna undantagslagstiftning upphäves så snart möjlighet därtill finnes.

De frihetsberövande åtgärder och ingripanden av annat slag som kunna vidtagas med stöd av tvångsmedelslagen äro av så allvarlig beskaffenhet, att de böra begränsas så långt detta kan ske med hänsyn till rikets säkerhet. Utskottet finner anledning att i detta sammanhang starkt understryka angelägenheten av att de särskilda tvångsmedlen icke tillgripas eller utnyttjas för andra syften än de i lagen uttryckligen medgivna. Av stor vikt är självfallet också att polismyndigheternas tillämpning av lagen kontrolleras. Vissa bestämmelser i sådant syfte ha tidigare införts i lagen. Jämväl i förevarande proposition föreslås vissa ändringar i lagen i syfte att begränsa och ytterligare kontrollera användningen av ifrågavarande tvångsmedel. Utskottet finner dessa ändringar välgrundade. Framhållas må i detta sammanhang att riksdagens justitieombudsman även utövar viss kontroll över tvångsmedelslagens tillämpning. Justitieombudsmannen har att enligt den för honom utfärdade instruktionen särskilt beivra bland annat sådana av ämbets- och tjänstemän begångna fel, som synas honom bereda en allmän osäkerhet för medborgares rättigheter. Av justitieombudsmannen vid skilda tillfällen föranstaltade åtal ha lett till att vederbörande ådömts ansvar för felaktig tillämpning av tvångsmedelslagen. Av utskottets denna dag avgivna utlåtande nr 26 framgår att justitieombudsmannen påbörjat en särskild undersökning rörande bland annat verkningarna av ifrågavarande lagstiftning.

Utskottet får under hänvisning till vad sålunda anförts hemställa,
att förevarande proposition, nr 110, måtte av riksdagen
bifallas.

Stockholm den 27 april 1944.

På första lagutskottets vägnar:

K. SCHLYTER.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar *Schlyter, Wagnsson, Karl Emil Johanson, Westman*
och *Krügel*, fru *Sjöström-Bengtsson* samt herrar *Knut Petersson* och *Ragnar Bergh*;

från andra kammaren: herrar *Gezelius, Werner, Björling* och *Lindberg*, fru *Gustafson*,
herrar *Landgren* och *Lindahl* samt fröken *Öberg*.

Reservation

av herr *Knut Petersson*.